

PORJUSKATARAKTERNA OCH EN FORSFÄRD PÅ LULE ÄLF.

AF

AXEL HAMBERG.

ör att göra en studie öfver Lule älf lämnade jag sistlidna sommar mina Sarekfjäll icke vid Kvikkjokk utan i Sjöfallstrakten. Det var från Saltoluokte vid Langasjaur den 4 aug. 1904, som hemresan anträdde. Tvenne af mina lappar rodde mig därifrån i Turistföreningens båt till Jaurikaska-morkan mellan Langas och Stora Lule vatten. Där finnes folk, nämligen lappfamiljen Fannar, som bebor en eländig koja invid Jaurikaskaforsens östända. Mina bärare från fjällresan behöfde därför ej längre följa med, utan fingo återvända med turistbåten, medan Fannar och hans son skjutade mig öfver Stora Lule vatten. Det gick ganska fort, vi hade medvind och gjorde inga synnerligen långvariga besök i land utom i Ålloluokte, där vi måste hvila. Vi kommo därför redan den 5 på aftonen till Luleluspen eller sjöns östra ända.

Här börjar Stora Lule älf eller Norrälven och här skulle nu färden utmed älfven äfven taga sin början. Den fick dock tills vidare försiggå genom att promenera på land, ty först vid Liggagårdarna, väl 4 mil från Luleluspén, blir älfven uteder någon längre sträcka farbar med båt. Till Porjus gick det emellertid ganska lätt, ty det finnes en någorlunda tydlig gångstig på älfvens västra sida. Men sedan skulle det bli värre.

I Porjus träffade jag emellertid en kraftigt byggd svenskfinne vid namn Vuopio, som härstammade från Torneådalen, men i många år tjänstgjort såsom flottare på Lule älf. Han erbjöd sig att följa mig uteder älfven några dagar. »Men det vara den styggaste af alla älfvar, bara berg och stenar. Nej, då Torneäälven vara mycket vackrare, den flyter så jämn och fin, man kan ro och staka allomstans, och så mycket holmar med gårdar och räs, voj, voj! Det vara den finaste älf i Sveriges land och Finland. Men Luleälfven en rackareälf, timret sätta sig fast i stora råtar, som ingen kan lossa utan att räpa sig. En djåkla ström, så stinn, så stinn. Och inga gårdar förr än vid Ligga.»

»Kunna vi gå till Ligga på en dag?»

»Nej, doktor, det vara omöjligt, om vi gå älfstranden och häftas här och där. Ty ingen väg också utan bara stora stenar. Men om vi ligga natt i Harasprångshyddan, det går fint andra dagen till Ligga.»

»Vid Ligga är ju ett långt sele, där kan man ju ro och föra sakerna ett långt stycke i båt.»

»Från Ligga doktor fara allt till Porsi i båt, det vara sex mil, vi lägga alla sakerna i båten, det gå så fint, doktor icke vara rädd, om vi få Nikke i Suppekadde till kamrat, han farit älfven flera gånger. Nikke vara säker karl. Jag också icke vara rädd fara med annan karl. Men få vi Nikke, doktor också icke vara rädd.»

»Är det många forsar mellan Ligga och Porsi?»

»Först komma Liggaforsern, inte så farlig, sedan ett sele, därpå Turaforsern, den vara den värsta, men doktor inte vara rädd, bara vi få Nikke till kamrat, sedan komma Suppat-

selet, det är fina selet, jag icke följa längre, också inte Nikke, sedan har doktor bara Kuoukaforsern, där kan doktor fara med gammal säring.»

»Är Kuoukaforsern så obetydlig då?»

»Ja, där kan doktor fara med gammal säring», upprepade Vuopio.

Ofvannämnda dialog skall söka återgifva såväl Vuopios rotväliska som den färdplan uteder och på älfven han föreslog och jag i allt väsentligt följde. Jag hade nämligen aldrig varit i denna trakt och ej heller förut företagit någon svårare forsfärd. Jag måste därför söka bilda mig en föreställning om saken genom att rådgöra med dem, som kände till den. Och Vuopio tycktes vara den främste kännaren här i trakten, som jag för tillfället kunde få fatt uti.

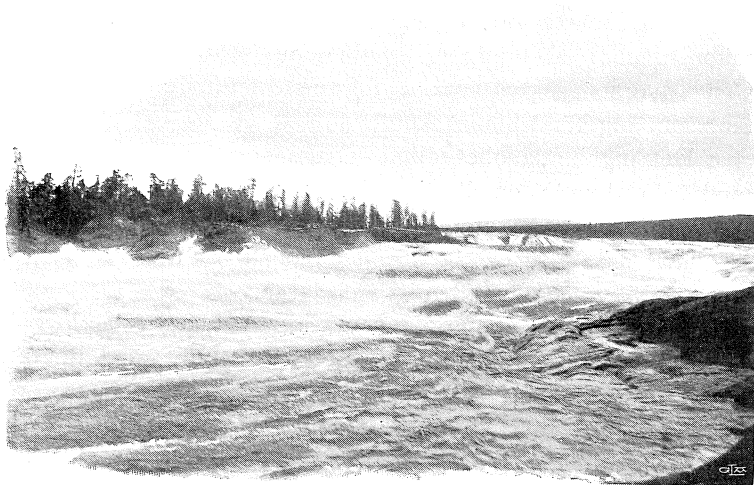
Det ingalunda obetydliga bagage, som jag från fjällresan medförde, kunde emellertid ej medtagas till Harsprånget, utan omhändertogs af innehafvaren af Porjus, som fraktade det med bärare direkt på genaste gångstigen till kronotorpet Suppekadde, snedt emot Liggagårdarna.

Den 7 aug. på morgonen startade sålunda Vuopio och jag med ej alltför tunga bördor, bestående af fotografiapparat, afvägningsstång, några lätta instrument samt litet mat.

Ungefär en half mil norr om Porjus bildar Lule älf ett ganska lugnt sele, som kan befaras med båt. Det upphör strax söder om gården och därefter följa en serie af delvis ganska storartade vattenfall med mellanliggande lugnare ström. Märkligt nog tyckas flera af dessa betydande fall, som upptaga en sträcka af 2 till 3 km. och som jag skulle vilja sammanfatta under benämningen *Porjuskatarakterna*, förut endast hafva varit kända af ortens fåtaliga befolkning. Det torde derföre vara skäl att här något utförligare omtala de samma.¹

¹ Resan företogs för Sveriges Geologiska Undersöknings räkning och en framställning såväl af fallen som af älfvens viktigaste geologiska förhållanden kommer därför att lämnas i dess publikationer.

Porjusselet afslutas med ett litet fall, som jag redan föregående dagens afton besökte. Det var afdeladt genom några öar i flera parallella fall. Någon ordentlig mätning af höjden blef ej gjord, men denna torde säkert ej hafva öfverstigit 5 m. Vi styrde nu, Vuopio och jag, den 7 aug. på morgonen förbi detta fall till det närmast följande, hvilket tillsammans med det föregående bildar *Tjäureskårtje*

ÖFRE DELEN AF TJÄURESKÅRTJE, DEN ÖFVERSTA AF PORJUSKATARAKTERNA, FÖRUT ORIKTIGT BENÄMNDDT PORJUSFALLET. Fot. af Axel Hamberg.

eller Tjäuresfallet. Detta namn liksom äfven namnen på de följande afdelningarna af Porjuskatarakterna har jag af lappen-åbon E. A. Olson i Porjus, som väl får anses såsom auktoritet, då han jämte sin familj är den ende i trakten boende. Tjäureskårtje tyckes vara detsamma, som Turistföreningens Resehandbok för Lappland¹ samt åtskilliga turister² afsett med benämningen Porjusfallen. Under detta

¹ Tredje upplagan, sid. 143.

² Jämför t. ex. Turistföreningens årsskrift 1890, sid. 134, och 1897, sid. 63.

namn är det äfven upptaget i Vattenfallskommitténs förteckning på statens vattenfall. Att exakt uppgifva fallhöjden af Tjäureskårtje är ej så lätt, då det består af flera afdelningar med mellanliggande forsar. Fallhöjden af den viktigaste delen fann jag vid mätning vara ungefär 7 m.

Det närmast därpå följande vattenfallet bär enligt Olsons utsago den lapska benämningen *Routikårtje*. Det består af tvenne afdelningar med korta mellanrum, den öfre 8,5 m.,

ROUTIKÅRTJE, ETT FÖRUT Knappt UPPMÄRKSAMMADT VATTENFALL I LULE ÄLF OCH DEN MELLERSTA AF PORJUSKATARAKTERNA. Fot. af Axel Hamberg.

den nedre 7,4 m. hög. De innehålla ej fullt hela vattenmassan, emedan en liten del af densamma bildar en parallell fåra, som framgår ett kort stycke öster om hufvudfåran. Oaktadt Routikårtje väl näst Harsprånget och Stora Sjöfallet är Lule älfs ståtligaste vattenfall, tyckes det hittills hafva varit obekant utom för E. A. Olson i Porjus och en del flottningsmän. I reseskildringar af personer, som besökt Harsprånget och Porjus, finnes det ej omnämndt. Lika litet har jag funnit det i Vattenfallskommitténs förteckning på statens

vattenfall och till dessa måste det höra, ty på den ena stranden är kronoskog och på den andra kronohemman. En möjlighet är dock, att i nämnda förteckning Routikårtje afses med benämningen »de två nedre Porjusfallen». Men under denna förutsättning är beskrifningen af »öfre Porjusfallet» oriktig och den sammanlagda höjden alldeles för liten. Jag finner det därför minst lika troligt, att Routikårtje aldrig observerats samt att benämningen Porjusfallen endast afsett Tjäureskårtje.

PORJUSFALLET, ETT FÖRUT EJ UPPMÄRKSAMMADT VATTENFALL I LULE ÄLF OCH DEN NEDERSTA AF PORJUSKATARAKTERNA. Fot. af Axel Hamberg.

Från Routikårtje styrde Vuopio och jag våra steg till den tredje och sista af Porjuskatarakterna. Denna hade E. A. Olson kallat *Porjusfallet*. I detta är vattenmassan fördelad på ej mindre än fyra fåror, af hvilka dock äfven här, liksom i Routikårtje, den västligaste är störst och innehåller mycket mera vatten än de andra tillsammans. Jag fann fallhöjden i den västligaste grenen vara omkring 7,5 m. Någon uppgift om detta fall har jag ännu mindre lyckats finna än beträffande Routikårtje, hvarför det väl utan tvekan torde

kunna betecknas såsom en ny märklig detalj i Lule älfs geografi. Äfven detta vattenfall befinner sig på kronomark.

Den sammanlagda fallhöjden af »Porjuskatarakterna» torde uppgå till omkring 50 m. Man finner nämligen på kartbladet Jokkmokk afvägningssiffran 362 för det stora Porjusselet norr om katarakterna, men 311 söder därom. I Vattenfallskommitténs förteckning på statens vattenfall upptages fallhöjden af Porjusfallen till 20,2 m. Äfven häraf torde framgå, att flera af dessa betydande vattenfall varit obekanta.

Söder om Porjusfallet (i den af mig använda betydelsen) bildar älven en jämförelsevis lugn ström, som kallas Porjus lilla sele, hvilket efterföljes af flera mindre fall, som vi icke besökte. Därpå kommer det ungefär 3 km. långa Kukkes-sauvon eller Långselet, hvilket varar, tills fallen vid Harsprånget vidtaga.

Vi följde ömsom älven, ömsom gingo vi längre in i skogen alltefter terrängens beskaffenhet. Vid 7-tiden på aftonen nådde vi Njåmmelsaskas eller Harsprångets storartade naturscenerier, hvilka jag för min del anser fullt motsvara sin ryktbarhet.

Att beskrifva dem vågar jag ej och det torde ej heller vara nödvändigt, ty under det att den väg jag följde norr och söder om Harsprånget väl näppeligen torde förut hafva befarits af andra än några få flottningskarlar, så är däremot — såsom bekant torde vara — Harsprånget själf en aturister ofta besökt naturmärkvärdighet.

I den rymliga Harsprångshyddan tillbringade Vuopio och jag natten. Men det blef en sömnlös natt för oss båda, ty vi hade gått oss svettiga och lågo nu och småhuttrade hela tiden, emedan vi saknade såväl ombyte af kläder som lämpligt täcke. Fallets dån och Vuopios ungefär hvarannan timme upprepade kaffekokningar bidrogo äfven att följaga sömnen ur mina ögon.

Slutligen vardt det dock andra dagen. Denna blef ej fullt så intressant som den föregående, ty vi saknade de stor-

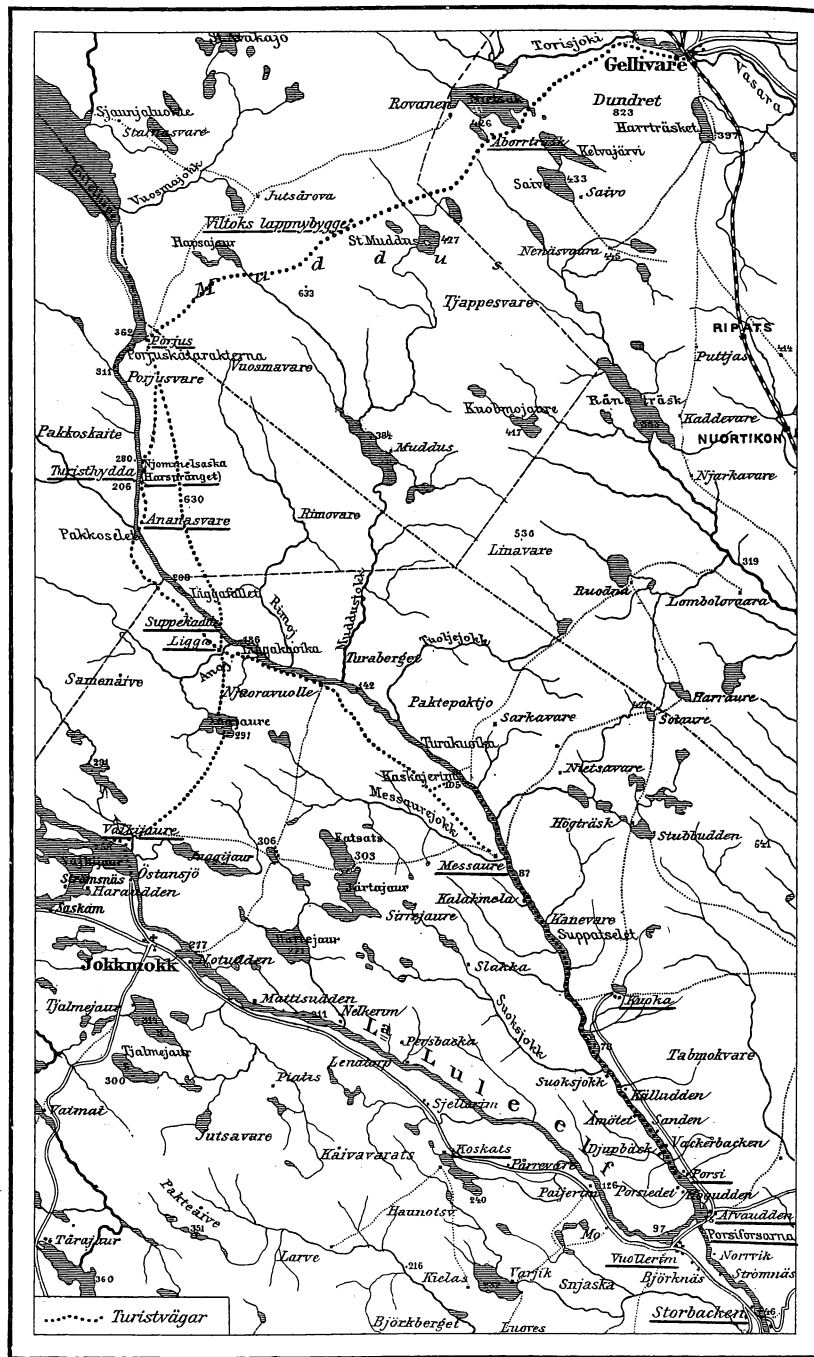
artade och omväxlande katarakter, som gjort den föregående dagens färd så minnesrik.

Mellan Harsprånget och Ligga utgöres älfven hufvudsakligen af trenne områden, nämligen två selen, Pakkoselet och Liggaselet samt de däremellan befintliga talrika små fallen och forsarna, hvilka lämpligen kunna sammanfattas under benämningen Liggafallen. Det största utaf de verkliga fallen är ej fullt 4 meter högt.

Vi nalkades nu Ligga och ett annat intresse än vattenfallen började lägga beslag på vår uppmärksamhet, nämligen färden i båt genom Ligga- och Turaforsarna. »Om bara Nikke i Suppekadde är hemma, han följa med, jag icke vara rädd fara genom Turaforsen, doktor också icke vara rädd», rotvälskade Vuopio oupphörligen. Tills vidare koncentrerade sig intresset på om denne märklige Nikke skulle vara hemma eller måhända ute på slätter någonstades långt borta.

När vi vid $\frac{1}{2}$ 8-tiden på aftonen anlände till Suppekadde finga vi höra, att Nikke verkligen var hemma. Vi stannade därför därstädes öfver natten och fortsatte icke till Ligga, som är ett äldre och större ställe. Suppekadde är endast ett kronotorp, uppodladt af de nuvarande innehafvarna för ett tjugotal år sedan. Det brytes nämligen bygd fortfarande vid Storlule och många nya ställen torde nog kunna anläggas såväl vid den ödsliga och folktomma Stora Lule älfs öfre delar som vid det fiskrika och af människoboningar föga berörda Stora Lule vatten.

Nikke var en stor och lång kronotorparson, sannolikt mellan 25 och 30 år gammal och med ett tryggt och förtroendeingifvande uppträdande. Han hade farit genom forsarna tre gånger förut och det skulle nog gå bra nu också. Två karlar hade visserligen en gång omkommit därstädes, men de hade varit berusade. Utan att jag egentligen hade yttrat någon farhåga, började han att lugna mig, hvilket dock hade en motsatt verkan, ty jag kunde nu ej annat tänka än, att färden dock var i afsevärd mån lifsfarlig. Men huru ämnade jag göra med båt? Nikke hade en utmärkt båt, den kunde vi ju få låna, men huru skulle han kunna få igen den, det behöfdes

nästan tre dagsverken af två man att föra den tillbaka från Suppatslet till Suppekadde, ty båten kunde icke ros uppför forsarna utan måste dragas med lina utmed land, och på många ställen förekomma fall vid stranden, där måste båten dragas på det torra ett längre stycke. Kanske jag hellre ville köpa båten än att kosta på så många dagsverken.

Nej, det hade jag knappt lust till, emedan jag sedermera ej kunde använda den.

»Doktor fara allt till Porsi eller också till Vuollerim med båten. Doktor sälja båten till flottningsinspektör eller också Turistföreningen söpa båten eller också någon annan. Det går så fint», rotvälskade Vuopio.

Jag började inse fördelen af att köpa båten och kom öfverens med Nikke om ett pris af 50 kronor för densamma.

Därmed voro denna dagens omsorger öfverståndna. Efter en åtskilligt lugnare och angenämare natt än i Harsprångshyddan randades för mig nu den stora dagen — det var för resten den 9 aug. — då forsfärden skulle utföras.

Båten lastades med hela det från Porjus till Suppekadde i behörig ordning anlända bagaget och Nikke, Vuopio och jag embarked. De förstnämnda rodde, medan jag gjorde ingenting annat än förde en del anteckningar. Det var ej synnerligen långt till Liggaforseen och snart voro vi där.

Roddarna vände båten så att fören kom emot strömmen. Båten gripes af strömmen. De ro helt sakta för att minska farten och kunna hålla styr på båten. Jag tager af mig i skjortärmarna och stoppar alla mina anteckningsböcker under den med ett tåg omsnörda västen för att simmande rädda dem och mig i händelse af olycka.

Vi befinna oss snart i den brusande forsen. Det går dock ej så fort, som man skulle tro. Vattnet rinner ingalunda jämnt nedåt, utan arbetar fram och tillbaka i oupphöriga hvirflar och krökar. Kring större stenar stå höga bränningar, dem måste vi akta oss för, där skulle båten ögonblickligen fyllas eller måhända slås sönder. Nikke kommenterar lugnt och säkert. Båten krokar af och an. Än hålla

vi oss midt i forsen än närmare den ena eller andra stranden, alltjämt för att undvika de värsta bränningarna. Men dessa uppstå ej endast öfver större stenar, utan slå upp än här än där beroende på hvirflarnas oupphörliga förändringar. Rätt som det är reser sig en stor våg, krönt af ett rasande skum, alldeles intill båten på ett ställe, där nyss endast flata hvirflar syntes. Karlarna slå till den med årorna. Det hjälpte ganska bra, den fördelar sig och endast litet vatten skvättar in öfver relingskanten.

Genom Liggaforseen sänker sig älfven omkring 13 m. enligt de barometerafläsningar, som jag gjorde. Snart hade vi passerat den. »Ser doktor» — yttrade Vuopio — »det gick fint. Men Nikke också förstå söta båten så bra, också sänna krun-den så bra. Turaforseen vara nästan värre men också gå fint.»

Vi lade i land vid selet nedanför forsen, det s. k. nedre Liggaselet, för att ösa båten och något hämta andan. Stränderna utgjordes här öfvervägande af morän, hvilken på sina ställen bildar 3—5 m. höga terrasser utmed älfven. Nästan en mil nedanför Ligga befinner sig närmaste gård Njuravuolle. Där gå vi älfven i land och hälsa på, ty gården ligger alldeles intill älfven och vi känna stort behof af en styrkande kaffedryck. Ett bebyggdt ställe är för öfrigt i denna del af Lule älf ett så pass stort evenemang, att det måste lägga beslag på ens uppmärksamhet för en lång stund. Och för resten kunna infödingarna ha något att berätta af intresse för studiet af älfven eller den omgifvande trakten.

Turaforseen är åtskilligt längre och svårare än Liggaforseen. Förhållandena voro för öfrigt ganska likartade. Vi gled ej synnerligen fort baklänges nedåt, och jag satt återigen på halfspänn i skjortärmarna med västen full af anteckningsböcker. Ett ställe var jämförelsevis svårt att passera, där gingo bränningar nästan utmed forsens hela bredd. Nikke väljer den lugnaste passagen, än ro karlarna så mycket de orka, än släppa de efter, allt för att styra båten mellan stenar och bränningar. Hvirflarna dansa och sjuda rundtomkring, båten darrar och guppar på tusen sätt, ingenting är sig likt, allt växlar från sekund till sekund, rätt som det är får båt-

sidan liksom en örfil af en våg, som helt plötsligt rest sig mellan några hvirflar, en annan våg höjer sig på samma sätt, men karlarna hinna klyfva den med årorna, innan den når båten, en tredje, krönt af högt skum, kastas upp, kommer brusande, klyfves med årorna, men slänger dock in en massa vatten i båten. Vi måste vid en liten vik utmed stranden hugga tag i land och draga upp båten samt ösa den för att sakerna ej skola bli våta.

Men äfven fortsättningen af färden genom Turaforsen gick bra. Snart kunde Vuopio triumfera: »Det gick allt fint, men också Nikke vara säker karl. Vi följa bara till Kalakmela eller kanse Suppatsele. Utför Kuoukaforsen doktor fara med en gammal säring. Det vara ingenting. Doktor ro framlänges med gammal säring.»

Genom Turaforsen torde älfven sänka sig omkring 40 m.¹ Vi voro allesamman litet medtagna af den något nervspännande färden genom forsen, hvarför vi behöfde pusta ut och stärka våra krafter något med mat och dryck. Ett lämpligt tillfälle härför erbjöd sig vid Messaure, hvarest en kronojägare har sitt boställe. Här rastades därför flera timmar.

De svåra forsarna voro nu passerade, min båt hade spelat ut sin roll och jag måste nu vara betänkt på att göra mig utaf med den ju förr dess hellre. Jag gjorde ett första försök med kronojägaren, men han påstod, att ingen människa ville ge mera än hälften af hvad jag betalat. Den mellan roddarna och mig genom de gemensamt utståndna farorna och äfventyren uppspirande vänskapen fick genom denna under rättelse en allvarsam knäck. Stämningen var ej längre fullt så hjärtlig, som när jag ännu trodde, att jag ej hade öfverbetalat båten. Emellertid fortsatte vi rodden ett stycke, nämligen till Suppatselet vid Kanevare. Där lämnade mig både Vuopio och Nikke för att till fots återvända hvar och en till sitt, medan jag stannade där öfver natten.

Älfvens omgifningar hade mot slutet af denna dagsresa i hög grad ändrat karaktär, i stället för moränbackar, som

¹ Beräknadt på grund af de afvägningssiffror, som finnas på Norrbottens läns kartverk, bladet Jokkmokk.

vid Ligga- och Turaforsarna utgöra älfstränderna, träffas från och med Kaskajerim och Messaure höga sandbackar af ungefär samma slag, som för de norrländska älfvarnas nedre delar äro så karakteristiska.

Den följande dagens färd saknade de spänningar och raffinemang, som utmärkt såväl marschen utmed vattenfallen den 7 aug. som forsfärden den 9 aug. Landskapet antog en alltmer leende prägel, och det kunde ju också ha sitt behag särskildt till omväxling med den dysterhet, som utmärker Stora Lule älfs norra delar. Söder om Kuoukaforsen bli bondbyarna talrika, ja, de höga sandterrasserna synas nästan öfverallt upptagna af dem.

Den »säring», som skulle blifva min följeslagare genom Kuoukaforsen, var en ung säker pojke, tystlåten men pålitlig äfven han. Forsen var, såsom redan Vuopio längesedan förberedt mig på, af det tamare slaget, vi rodde framlänges hela tiden, trots det att jag i början gjorde invändningar däremot. I Porsi by fick jag äntligen sälja min båt för föga mer än halfva priset. Jag kan ej neka, att denna båtaffär något generade mig. Men det skulle bli värre. När jag efter en vecka återkom till trakten af Porsi och Vuollerim, fick jag veta, att min afnämare åter sålt min före detta båt för ungefär lika mycket, som jag gifvit.

Färden fortsattes såväl utmed Lilla Lule älf som utför Storälfven ända till Lule, men dessa delar af min resa synas mig vara af mindre turistintresse, hvarför jag här slutar skildringen.

